

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Львів приймає Міжнародну програму підтримки вищої освіти «Філософія прав людини»

Наприкінці літа цього року в Україні у рамках регіональної ініціативи Інституту відкритого суспільства (Regional Seminar for Excellence in Teaching, ReSET) відбулася перша літня сесія Міжнародної програми підтримки вищої освіти (HESP) за напрямом «Філософія прав людини» (далі — Програма). Базою для Програми, розрахованої на три роки, визначено юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — ЛНУ).

Програма передбачає літні та зимові сесії, спрямовані на вивчення проблематики прав людини і пов'язаних із нею питань соціально-політичної та правової теорії, а також на засвоєння сучасних методів викладання цієї проблематики. Робочими мовами проекту є англійська та російська.

Право участі у Програмі виборювали на конкурсній основі викладачі й аспіранти вузів із країн СНД, які читають курси з історії, теорії та практики прав людини, філософії права, теорії держави та права, історії політико-правових вчень, політології, політичної філософії та суміжних дисциплін.

До основного лекторського складу Програми були запрошені провідні спеціалісти у галузі філософії прав людини з університетів України, США, Європи та Росії. Серед них: **Петро Рабінович** (Львівський національний університет, Україна), **Аллан Б'юкенен** (Університет Дьюк, США), **Майкл Мур** (Університет Іллінойсу, США), **Рассел Шафер-Ландау** (Університет Вісконсіна-Медісона, США), **Андреас Фоллесдал** (Норвезький центр прав людини при Університеті Осло, Норвегія), **Володимир Малахов** (Інститут філософії РАН, Центр вивчення проблем громадянства та ідентичності, Росія).

Організатори Програми передбачають, крім очних сесій, також заочне навчання та дистанційне спілкування між учасниками і викладачами, розробку й обговорення нових навчальних курсів і науково-методичних матеріалів з «праволюднинної» проблематики.

Місцем проведення першої сесії Програми, крім Львова, було обрано відомі туристичні центри України: м. Яремча (Івано-Франківська область) та с. Вишка (Великобerezнянський район Закарпатської області).

Захід зібрав майже 30 слухачів — докторантів, кандидатів наук й аспірантів із 22 вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ Азербайджану (м. Хирдалан), Білорусії (м. Мінськ), Вірменії (м. Єреван), Росії (Архангельськ, Єкатеринбург, Москва, Новосибірськ, Петрозаводськ, Самара, Санкт-Петербург, Томськ, Ульяновськ, Уфа) й України (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Київ, Львів, Луганськ, Одеса, Сімферополь, Харків).

Під час літньої сесії учасники прослухали лекції з «праволюдності» тематики, взяли участь у «круглому столі» на тему «Права людини та релігія», а також в інтерактивній навчальній грі «Права Адама».

Першу сесію Програми у приміщенні юридичного факультету ЛНУ відкрив академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор **П. Рабінович**. Він розпочав зі стислої характеристики основних аспектів діяльності львівської науково-дослідної школи з прав людини, що представлена Лабораторією дослідження теоретичних проблем прав людини юридичного факультету ЛНУ та Львівською лабораторією прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Остання за 15 років свого функціонування опублікувала понад 30 збірок наукових праць, набула неабиякого досвіду проведення різноманітних міжнародних семінарів і тренінгів з відповідної проблематики. Саме ці обставини відіграли визначальну роль при виборі засновниками Програми базового навчального закладу для її проведення.

Свій другий виступ П. Рабінович присвятив темі «Основні методологічні підходи до інтерпретації загального поняття основоположних прав людини». Лектор охарактеризував легістський, етичний, трансценденталістський (зокрема релігійний), біологізаторський, психологічний і соціологізаторський підходи. Будучи прихильником останнього, П. Рабінович додатково обґрунтував обстоювану ним протягом бодай 20 років таку дефініцію розглядуваного поняття: основоположні права людини — це певні можливості людини, котрі необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

У м. Яремчі лекційний курс продовжив професор філософії **Р. Шафер-Ландау**. Його цикл лекцій було присвячено з'ясуванню моральної основи прав людини. Насамперед він навів власне бачення сутності права, його загальної «формули» та звернув увагу на особливості розмежування: прав та обов'язків; негативних і позитивних прав; їхніх моральних, юридичних та інституційних різновидів; адресатів прав. Лектор охарактеризував ті властивості людини, що можуть, на його думку, служити підставами визнання людської істоти суб'єктом права. При цьому Р. Шафер-Ландау детально розглянув сучасні проблеми абсолютності, невідчужуваності та «інфляції» прав людини. Наостанок професор критично оцінив три групи найбільш поширених концепцій, прихильники яких скептично ставляться до доктрини прав людини: марксистську, утилітаристську та феміністську/комунітарну.

Професор філософії Університету Вашингтон (м. Сент-Луїс, США) **Кіт Уеллмен** запропонував аналіз основних проблем класичних теорій прав людини. З-поміж іншого, він акцентував увагу на наукових дебатах, що розгорнулися у правничій науці щодо сутності права; схарактеризував основні соціальні рухи за права людини, що відбувались упродовж останніх століть; розглянув проблему взаємообмеження прав людини та державного суверенітету; оцінив критерії та підставність поділу прав людини на різні види; наголосив на позачасовості існування прав людини; розглянув проблему їх територіального поширення та виніс на обговорення слухачів авторське визначення поняття «права людини».

У наступних лекціях той самий доповідач критично проаналізував природничу, договірну та практичну теорії прав людини, розкрив сутність і співвідношення позитивних і негативних їх різновидів. Активну дискусію викликало твердження лектора про можливість існування позитивних моральних прав. К. Уеллмен також запропонував учасникам Програми критично оцінити положення Загальної декларації прав людини та висловити власне бачення можливих її змін.

Доктор політичних наук **В. Малахов** прочитав цикл лекцій під загальною назвою «Теорії групових прав». Предметом перших лекцій був аналіз доктрини лібералізму, в межах якої сформувалося уявлення про індивідуальні права. Далі він детально розглянув основні положення альтернативних лібералізові наукових концепцій, активне застосування котрих у сучасності й призвело до формування ідеї про групові права. Серед них висвітлювалися зокрема: соціалізм, антиколоніалізм, комунітаризм, фемінізм, мультикультуралізм.

У контексті критики представниками мультикультуралізму позицій лібералізму лектор проаналізував так звані коди спільнот (громадянський, етнічний, емпіричний) і рівні ідентифікації меншин (статистичний, через самоідентифікацію та соціальну поведінку). Останнім об'єктом уваги доповідача були основні ідеї та положення новітньої політики держав щодо групових прав.

Професор політичної філософії **А. Фоллесдал** зосередив увагу на змістовному аналізі текстів Декларації про права та гідність людини Російської православної церкви (2006 р.) та на Бангкокській декларації неурядових організацій з прав людини (1993 р.) як на документах, що проголошують ідеї, так би мовити, альтернативні до загальноновизнаної концепції прав людини. При цьому лектор спершу запропонував слухачам самостійно оцінити положення згаданої Декларації РПЦ стосовно співвідношення релігійних поглядів і прав людини та виправданості твердження про «самобутність руської цивілізації», а пізніше навів власну оцінку окремих положень Бангкокської декларації і значення обох документів для теорії прав людини.

Крім цього, А. Фоллесдал ґрунтовно охарактеризував основні ідеї конфуціанства — релігії та філософської течії, що мала визначальний вплив на формування світогляду народів тих азійських держав, які підтримали Бангкокську декларацію, і підсумував, що ці ідеї здебільшого не суперечать сучасній теорії прав людини. Також професором була розглянута проблема релятивізму прав людини, проаналізовано їх ознаки та запропоновано контраргументи на сформульовані Бангкокською декларацією «виклики» теорії прав людини. Останню лекцію науковець присвятив методології дослідження прав людини. Зокрема, присутніми було розглянуто нещодавно запропонований науковій спільноті метод рефлексивної рівноваги (еквілібріуму).

Тематика перших двох лекцій професора політології Кінгс Коледжу (м. Нью-Йорк, США) **Девіда Таббса** стосувалася історичних аспектів розуміння сутності права. Зокрема, він стисло описав еволюцію розуміння свободи від античних часів до сучасності, проаналізував різні підходи до визначення свободи Б. Константом та І. Берліном, наголосив на визначальному впливі Г. В. Ф. Гегеля на розвиток уявлень сучасної філософії про свободу та право.

У наступних лекціях професор проаналізував, порівняв та критично оцінив роль суддів і законотворців США у сфері захисту прав людини (на прикладі права на релігійну свободу), а також у розгортанні проблематики так званих мислимих (уявних) конституційних прав.

Так, він акцентував увагу, зокрема, на новій полеміці в американських наукових колах щодо уявного права людини на одностатевий шлюб. Доповідач охарактеризував рух за одностатеві шлюби, запропонував слухачам оцінити основні аргументи «за» та «проти» законодавчого санкціонування таких шлюбів на федеральному рівні та проаналізував ризики можливого визнання за людиною такого права Верховним Судом США.

Усі без винятку лекції були інтерактивними — супроводжувались жвавими дискусіями, значною кількістю запитань і реплік присутніх. Кожне із запропонованих лекторами проблемних питань обговорювалось у малих групах слухачів із подальшим наданням від них узгоджених колективних позицій.

У межах літньої сесії Програми був проведений «круглий стіл» на тему «Права людини та релігія». Заздалегідь підготувавшись, учасники сформулювали чотири основні напрями наукового обговорення: релігійні концепції походження прав людини, співвідношення прав людини та релігії, права людини у поліцивілізаційному світі та перспективи прав людини у світлі релігії. Для більш ефективної роботи заходу його учасники поділились між собою на групи, кожна з яких представила іншим групам результати своєї роботи.

Інтригуючим і певним чином захоплюючим заходом стало проведення інтелектуальної рольової гри «Права Адама». Гра була організована як модельний судовий процес за позовом Адама до Бога щодо порушень відповідачем природних прав Адама на тілесну недоторканність, власність, справедливий судовий розгляд, заборону примусової праці тощо. Отож, перед колегією суддів постали: позивач — Адам, відповідач в особі Його представників-архангелів, треті особи — Єва та Змій. Судова колегія була, зважаючи на умовні переконання її членів, поділена на чотири групи суддів — теологів, лібералів, радикалів-марксистів і консерваторів. Переважною більшістю голосів «суд» постановив відмовити Адаму в задоволенні його позову.

Досить насиченим та змістовним було і дозвілля учасників Програми. Для них були організовані екскурсії у Києві, Львові, Івано-Франківську. Крім того, вони мали можливість відвідати визначні історико-культурні та природні пам'ятки Прикарпаття та Закарпаття.

Отож, перша літня сесія дала добрий «старт» Програмі. Це, безумовно, вселяє надію на подальшу активну і продуктивну творчу наукову роботу під час другої — зимової — сесії, що проходитиме у Львові з 3 по 10 грудня ц. р. Учасники Програми візьмуть, зокрема, участь

у Міжнародному «круглому столі» з антропології права, який шостий рік поспіль проводитиметься на юридичному факультеті ЛНУ.

Матеріал підготували:

Д. Гудима, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

Т. Полянський, науковий співробітник Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України

«КРУГЛИЙ СТІЛ»

«До 65-ї річниці Організації Об'єднаних Націй»

25 жовтня 2010 р. на спільному засіданні кафедри міжнародного права і державного права зарубіжних країн Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого та інших провідних кафедр Академії відбулося обговорення — «круглий стіл», присвячений 65-й річниці утворення Організації Об'єднаних Націй.

Засідання «круглого столу» відкрив академік Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого **А. П. Гетьман**, який виступив зі вступним словом.

Із доповіддю «65 років ООН: здобутки та перспективи» виступив член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права і державного права зарубіжних країн Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого **М. В. Буроменський**. Доповідач зазначив, що з моменту свого утворення ООН пройшла складний шлях — від становлення та початку функціонування в умовах «холодної війни», періоду послаблення міжнародної напруги 70-х років, нового витку напруження на початку 80-х років, закінчення «холодної війни» у другій половині 80-х років та розпаду двополюсного світу — до формування багатопольярного світу кінця ХХ — початку ХХІ ст. На жаль, не завжди держави-члени ООН дотримувалися Статуту цієї поважної універсальної організації, що призводило до політизації її діяльності з багатьох питань. Особливо небезпечними